

УДК 330.342

Біла І.С., ст. викл.,
Петришина Н.В., к.е.н., ст. викл.,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА І ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ

Анотація: У статті з'ясовані сутність та ознаки державного регулювання підприємництва і державного підприємництва в сучасних умовах. На цій основі виділено спільні та відмінні риси вищезазначених понять.

Анотация: В статье исследована сущность и признаки государственного регулирования предпринимательства и государственного предпринимательства в современных условиях. На этой основе были выделены общие и отличительные свойства этих понятий.

The summary: The article shows the essence and features of the state regulation of entrepreneurship as well as state entrepreneurship under current conditions. Basing on this, similarities and differences of the above mentioned notions are determined.

Постановка проблеми у загальному вигляді: Становлення та зміцнення держави як суспільного інституту супроводжується розвитком її численних функцій, зокрема економічних. Мова йде про те, що, по-перше, держава по відношенню до інших суб'єктів економічної системи виступає зовнішньою силою, яка може здійснювати економічну, політичну та юридичну владу. По-друге, держава сама стає безпосереднім суб'єктом національної економіки та діє в рамках принципів і законів того чи іншого способу виробництва. Тому, беззаперечно, будь-які дії держави прямо чи опосередковано впливають на економічні процеси.

У літературі існують різні поняття, які в тій чи іншій мірі відображають діяльність держави в економічній сфері. Однак їх численність, певна повторюваність і нечіткість не дозволяють остаточно визначитися щодо їхнього змісту, реального співвідношення, яке відображає різні аспекти діяльності держави в економічній сфері. Все це гальмує формування цілісного системного підходу до аналізу державного регулювання підприємництва та державного підприємництва, визначення сутності, ознак, спільних і відмінних рис яких неможливо без наукового розуміння їх змісту.

Аналіз останніх досліджень: Питаннями державного регулювання підприємництва в Україні досить активно займаються такі українські вчені-теоретики, як А. Бутенко, З. Варналій, Л. Головка, І. Кузнєцова, С. Мочерний, Л. Дідківська, С. Чистов, І. Михасюк, В. Сизоненко, Н. Саніахметова, А. Ластовецький, В. Добровольська та інші. Так, С. Мочерний називав державне регулювання підприємництва системою форм, методів і засобів державного впливу на діяльність підприємств та організацій з метою створення нормальних умов їх функціонування і розвитку та послаблення негативних тенденцій їх

діяльності [1, Т.1, с. 326]. Таке розуміння державного регулювання підприємництва здається більш вичерпним, на відміну від поглядів Л. Дідківської, Л. Головка, які визначають державне регулювання підприємництва як систему правових, організаційних та регулятивно-контролюючих заходів держави, спрямованих на створення сприятливого підприємницького середовища й управління державним сектором для забезпечення ефективності та конкурентноздатності національної економіки [2, с. 93]. У свою чергу В. Добровольська підкреслює, що державне регулювання підприємництва є діяльністю держави, яка направлена на забезпечення суспільних інтересів за допомогою використання засобів впливу на підприємницькі відносини та поведінку її суб'єктів [3, с. 100].

Разом із тим, чимало теоретичних і практичних питань проблематики так і залишаються дискусійними, що дає підстави вважати державне регулювання підприємництва в цілому досить малодослідженим явищем. Це стосується зокрема й єдиного підходу до визначення ознак державного регулювання підприємництва.

В той же час, питання державного підприємництва є предметом дослідження таких західних і вітчизняних вчених, як Дж. Стігліц, Р. Барр, С. Мочерний, С. Лапіна, Н. Лелюхіна, Г. Аніловська, Л. Мельник та інші. Так, на думку С. Мочерного, державне підприємництво являє собою організаційно-господарську діяльність, порядок створення державою власних підприємств, планування й управління різними формами державних підприємств [1, с. 320]. Російські вчені С. Лапіна та Н. Лелюхіна зазначають, що цей особливий вид підприємницької діяльності здійснюється в рамках державного сектору економіки і пов'язаний із участю державних підприємств у виробництві та збуті товарів [4, с. 65]. Відомий дослідник з даної проблематики Г. Аніловська виділяє дві основні ознаки державних підприємств: базування на повній або частковій державній власності та налаштованість на реалізацію певних суспільних цілей – наприклад, на забезпечення зростання сукупного капіталу суспільства [5, с. 175-176]. Як бачимо, є підстави обмежувати державне підприємництво діяльністю державних підприємств, які існують з метою отримання прибутку.

Не дивлячись на значний вклад науковців, державне підприємництво є відкритою для подальшого аналізу проблематикою. Останнє пов'язано із наявністю багатьох точок зору на зміст та функції державного підприємництва в економічній системі суспільства. Актуалізація дослідження державного підприємництва обумовлюється необхідністю визначення ознак даного явища, що дозволить не тільки з'ясувати зміст державного підприємництва, але й виділити відмінності між державним регулюванням підприємництва та державним підприємництвом та окреслити їх місце в системі економічних відносин.

У зв'язку з цим, *метою* даного дослідження є розкриття сутності та відмінностей державного регулювання підприємництва і державного підприємництва за допомогою визначення їх ознак в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу: Для розуміння сутності державного регулювання підприємництва слід, розмежувати у частині підпорядкування такі поняття, як “державний вплив”, “державна економічна політика”, “державне

регулювання економіки”, “державне втручання”, “державна підтримка”. Зазначимо, що використання того чи іншого терміна завжди передбачає його конкретний зміст і пов’язане з проблемою дослідження певного явища. Тому для поглибленого розуміння процесів і явищ, які виражаються даними категоріями, потрібна єдина термінологічна основа. Хоча й зрозуміло, що сама множинність термінів, які характеризують зміст і роль держави як суб’єкта економіки, обумовлена складністю та багатовимірністю даного явища.

Визначаючи поняття “державний вплив” підкреслимо, що воно має вагомиме теоретичне і практичне значення. Зрозуміло, що сучасна держава має надзвичайні можливості впливу на економіку, стимулюючи чи гальмуючи її розвиток. Термін “вплив” за “Словником української мови” [6, Т.1, с. 751] означає дію, яку певна особа чи предмет, або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета. Отже, на нашу думку, поняття “державний вплив” є найбільш широким, оскільки вплив держави – це її дії, які вона, як суб’єкт економічної системи, виявляє стосовно інших суб’єктів та їхньої діяльності. Державний вплив може реалізуватися через економічну діяльність держави, хоча і не вичерпується нею. Формами державного впливу, окрім економічної діяльності держави, можуть виступати законодавча діяльність держави, діяльність у сфері освіти, науки, безпеки тощо. Тобто державний вплив характеризує всі аспекти діяльності держави через всю сукупність можливих форм впливу на інших суб’єктів.

Економічна діяльність держави є базовою характеристикою держави як суб’єкта економіки і включає всю систему економічних цілей та задач держави, пошук форм, способів та інструментів їх ефективного досягнення. На практиці економічна діяльність держави реалізується через економічну політику.

Економічна політика в перекладі означає мистецтво управління економікою. На думку С. Мочерного, економічна політика являє собою комплекс економічних цілей і заходів держави та уряду, які забезпечують вирішення довготермінових (стратегічних) та короткотермінових (тактичних) завдань розвитку економічної системи відповідно до інтересів країни і втілюється в економічній програмі [1, Т.1, с. 435]. Крім того, як вірно зазначає І. Михасюк, економічна політика є системою соціально-економічних ідей та цілей розвитку країни, основних завдань, засобів їх досягнення, а також діяльність органів державної влади щодо їх реалізації [7, с. 21]. Цілком погоджуючись із наведеними визначеннями, зазначимо, що економічна політика являє собою, на наше переконання, цілеспрямований вплив на економічні процеси на макро- і мікрорівні, створення й удосконалення умов економічного розвитку відповідно до певного суспільного устрою. У цілому, економічна політика держави виражає її економічну діяльність у той чи інший період розвитку країни. При цьому варто зазначити, що економічна політика держави є елементом загальної державної політики, яка включає також соціальний, гуманітарний, оборонний, екологічний та інші напрямки.

Стосовно поняття “державне регулювання економіки”, то, на думку Л. Ходова, наприклад, поняття “державна економічна політика” є ширшим за нього. Державна економічна політика зберігає свою силу і тоді, коли держава не

втручається у господарське життя, тобто коли державне регулювання економіки відсутнє [8, с. 64]. Однак в реальній діяльності, йде далі автор, невтручання держави в економічне життя практично неможливе, тому вчений доходить висновку про фактичну тотожність державного регулювання економіки та економічної політики. На наше переконання, таке припущення є некоректним, оскільки державне регулювання є одним із способів реалізації економічної політики держави.

Відповідно до критерію, яким видається, міра активності держави, що, в свою чергу, визначається конкретними цілями та задачами у визначений період розвитку країни, державне регулювання може розглядатися як державне втручання або як державна підтримка.

Поняття “державне втручання” в економічній науковій літературі частіше всього використовують представники тих наукових концепцій, які розглядають державну економічну діяльність як привнесену ззовні, а значить небажану та іноді шкідливу для економіки. У такому ж розумінні трактують зміст державного регулювання і вітчизняні правознавці. Так, Н. Саніахметова вважає, що регулювання – це така форма впливу на економіку, яка передбачає певну відповідальність при порушенні встановлених законодавством вимог. Тобто, регулювання, на думку автора, в цілому направлене на звуження можливостей вибору того чи іншого варіанту поведінки. Тому важливою характеристикою регулювання є його направленість на коригування економічної діяльності суб’єктів економіки. Державне регулювання, вважає Н. Саніахметова, не базується на економічних стимулах для досягнення його цілей. Інші ж інструменти державного впливу на економіку (оподаткування, субсидування) націлені на зміни в діяльності суб’єктів шляхом застосування економічних стимулів [9, с. 121-122]. Означена точка зору, на наш погляд, справді відображає переважно правовий аспект державного регулювання, яке, з економічного боку, все-таки не вичерпується тільки караючими та коригуючими функціями держави. Що ж до визначення інших форм впливу держави на суб’єктів економіки, то оподаткування та субсидування можна віднести до непрямих і прямих методів державного регулювання відповідно. Думається, не варто фактично ототожнювати сучасне державне регулювання економіки з державним втручанням.

“Втручання” дослівно означає проникнення куди-небудь, занурення в чий-небудь стосунки, активну участь у чому-небудь [6, Т.1, с.777]. У словнику синонімів української мови дієслово “втручатися” означає те саме, що й “з власного бажання, самочинно включатися у якусь дію, починати займатися чиймись справами” [10, с. 315]. У словнику антонімів слову “втручатися” відповідає термін “допомагати”. Тобто, на наше переконання, поняття “державне регулювання економіки” до певної міри співпадає з “державним втручанням” лише в тому випадку, коли держава перебирає на себе повноваження активної головної ролі у господарському житті суб’єктів і має на меті не направляти та підтримувати їх діяльність, а коригувати її, протидіяти чому-небудь, або припиняти щось.

Разом із тим, держава може впливати на поведінку економічних суб'єктів не тільки втручаючись у їх діяльність, тобто, спрощено, заважаючи їм, але і допомагаючи суб'єктам, сприяючи їхній діяльності виходячи з їх інтересів. Тому не викликає сумніву, що категорія “державна підтримка” лише частково співпадає з “державним регулюванням”. Поняття “підтримка” в словнику тлумачиться як сприяння в чому-небудь, надання допомоги, захист чого-небудь чи кого-небудь [6, Т.6, с. 516]. Державне регулювання може бути скероване в бік підтримки, або ж не підтримки, тобто прямого втручання в діяльність суб'єктів економіки та коригування засобів досягнення їхніх цілей.

Для визначення самого поняття “державне регулювання економіки” потрібно виділити найхарактерніші його ознаки, тим самим виокремивши його серед інших економічних явищ. Якщо звернутися до етимології самого слова “регулювання”, то воно походить від латинського слова “regulo”, що має значення “улаштувую, упорядковую” [11, с. 1108]. За словником С. Ожегова, регулювати означає “направляти розвиток, рух чого-небудь з метою упорядкувати, систематизувати” [12, с. 549]. А в тлумачному словнику В. Даля слово “регулювати” означає “зрівнювати (рух, хід), розміряти, встановлювати в порядку” [13, с. 561]. У словнику української мови за редакцією М. Мандрика дієслово “регулювати” означає “керувати чимось, підкоряючи його відповідним правилам, певній системі; домагатися нормальної роботи механізму, забезпечуючи злагоджену взаємодію складових частин” [6, Т.8, с.280].

Економічний словник за редакцією А. Азріліяна наводить два основних визначення словосполученню “державне регулювання економіки”. По-перше, державне регулювання економіки являє собою цілеспрямований процес, що забезпечує підтримку або зміну економічних явищ та зв'язків, по-друге, це вплив держави на діяльність господарюючих суб'єктів і ринкову кон'юнктуру з метою забезпечення нормальних умов для функціонування ринкового механізму, вирішення екологічних та соціальних проблем [14, с. 25]. У відомій Економічній енциклопедії за редакцією С. Мочерного “державне регулювання економіки” визначається як сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу державних установ і організацій на розвиток суспільного способу виробництва (в т. ч. продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних та соціально-економічних відносин) для його стабілізації та пристосування до умов, що змінюються [1, с. 322].

Як бачимо, наведені енциклопедичні визначення, які повинні характеризуватися чіткістю, точністю, лаконічністю і однозначністю дефініцій, не дають досить однозначного уявлення про державне регулювання економіки. Хоча, не можна не помітити, що в цих джерелах наголошується на тому, що державне регулювання являє собою діяльність або процес по упорядкуванню, створенню та підтримці умов для нормального функціонування економічних явищ, тобто адекватного об'єктивним економічним законам. Відсутність чітко визначеної дефініції відображає розмаїття думок щодо розуміння сутності державного регулювання серед економістів-теоретиків. Систематизація найбільш розповсюджених підходів [15] відображає багатогранність та складність

цього явища. Зазначимо, що кожне з них віддзеркалює лише певну ознаку явища державного регулювання.

Можливість чіткого й однозначного визначення державного регулювання підприємництва пов'язана з виділенням найістотніших ознак цього явища. На наше переконання, державне регулювання підприємництва спрямоване на створення “правил гри” для економічних суб'єктів та передбачає альтернативність наслідків свого функціонування. Реалізація конкретних цілей та задач у визначений період розвитку в країні обумовлюється його спрямуванням або в напрямку підтримки – сприяння, надання допомоги, захисту, або в напрямку державного втручання – коригування економічної діяльності, протидія чому-небудь, припинення чогось. Останнє втілюється у конкретних результатах – стимулюванні або стримуванні національного виробництва.

Крім того, ґрунтуючись на системному підході в аналізі та значних перспективах у його використанні для слабоструктуризованих проблем, можна зазначити, що державне регулювання підприємництва, як і система вищого порядку – державне регулювання економіки, є структурованою системою з огляду на правові, економічні та соціальні форми впливу на підприємницьку діяльність.

Отже, державне регулювання підприємництва має такі ознаки: спрямованість на створення “правил гри” для економічних суб'єктів; альтернативність наслідків – стимулювання або стримування національного виробництва; структурованість системи з огляду на правові, економічні, соціальні форми впливу на підприємницький сектор, і являє собою цілісну системну діяльність держави щодо створення правових, економічних і соціальних передумов та конкретних форм реалізації, необхідних для ефективного функціонування підприємницького сектора та координації діяльності його суб'єктів, яка направлена на забезпечення розвитку або стримування темпів зростання національного виробництва згідно з цілями й завданнями економічної політики.

Ринкова трансформація економіки передбачає зміну якісних характеристик соціально-економічного середовища підприємницької діяльності та перспективних напрямів її розвитку. Все це обумовлює необхідність переосмислення ролі підприємницького потенціалу держави, що сприятиме динамічному характеру розвитку економічної системи в цілому. Разом з тим не викликає жодних сумнівів те, що державне підприємництво відіграє ключову роль у визначенні напрямів соціально-економічного розвитку країни.

На нашу думку, державне регулювання економіки і підприємництва може відбуватися в тому числі через державне підприємництво, яке здатне вирішити подвійне завдання – реалізувати мету підприємницької діяльності і досягти загальнонаціональних цілей суспільства. В сучасних умовах державне підприємництво реалізується за рахунок: наявності у власності держави деякої частки власності; доцільності нівелювання негативних наслідків ринкової стихії; регулювання державою сфер економіки; підтримка ринкових передумов ефективного функціонування економіки; домінування потреб суспільства над державними інтересами та ін.

Впливу держави на економіку за допомогою державного підприємництва в період утвердження ринкових відносин характеризується зміною економічних функцій держави і проявляється через: пошук співвідношення державного регулювання економікою та саморегулювання, а також чітке визначення нових меж втручання держави в економіку; соціально-орієнтований розподіл ресурсів; підвищення ролі саморегулювання економіки; визначення оптимального рівня централізації та децентралізації в управлінні економікою; подальше вдосконалення форм прямого впливу на економіку держави; перехід до різноманіття форм власності та типів господарювання; збільшення кількості нових та підвищення якості існуючих ринкових інститутів; вдосконалення економічної політики держави на інноваційно-інвестиційних засадах з урахуванням особливостей її розвитку; врахування інших факторів, які спричиняють вплив на економіку держави, підвищуючи її роль в економічній системі суспільства (потреба у збереженні екологічного середовища, розвиток продуктивних сил, науково технічна революція, підвищення рівня усупільнення виробництва, задоволення виробництва суспільних благ, вплив глобалізації та вдосконалення господарського механізму).

Держава бере на себе підприємницькі функції тоді, коли приватне підприємництво не здатне забезпечити вирішення економічних задач. Не випадково найбільш дієвим державне підприємництво є за умов необхідності якісної модернізації продуктивних сил або оптимізації галузевої структури. Тобто, його необхідність обумовлена посиленням взаємозалежностей функціонування ланок народного господарства, зростанням усупільнення виробництва.

Із точки зору мети та функціональної направленості, державне підприємництво у трансформаційній економіці принципів відмінностей немає. Однак, враховуючи характер і об'єм задач, що потребують вирішення, в цей період йому притаманні деякі специфічні ознаки. Так, державне підприємництво повинно бути невимірно більш масштабним. Цьому сприяють загальна фінансова слабкість приватного сектору, нездатного забезпечити мобілізацію необхідних ресурсів; несхильність приватного капіталу до інвестиційної діяльності, як через недостатність капіталів, так і в силу характерної для неї довгостроковості віддачі від вкладень; наявність нерентабельних підприємств, що потребують фінансової санації та технічної модернізації.

Крім цього, модифікується і основний зміст державного підприємництва. Якщо для країн зі збалансованою структурою народного господарства державне підприємництво направлено на підтримку економічної рівноваги, то для країн із трансформаційною економікою його направленість буде зміщуватись в сторону перетворювальної, реформаторської діяльності. За умов відсутності інституціонального середовища саме державне підприємництво має стати фактором формування нового економічного порядку та норм ринкової поведінки. Тобто, в цей період державне підприємництво стає стрижневим елементом господарської та інституціональної трансформації. Саме у зв'язку з цим, В. Геєць підкреслює, що співпраця підприємницького сектору і держави можлива за рахунок створення державних корпорацій, які розвиватимуть бізнес із використанням позичених ресурсів, здійснення ефективного контролю над

підприємництвом, монопольними надприбутками і збагаченням шляхом капіталізації [17, с. 16].

І нарешті, принциповою ознакою державного підприємництва у період трансформацій є притаманна цьому процесу внутрішня суперечливість – необхідність його розвитку, з одного боку, та скорочення державного сектору, з іншого. Стає зрозуміло, що, роблячи висновки про результативність та якість переходу до ринку, потрібно дивитися не на частку державного сектору, а на ступінь реалізації поставлених задач. Практика засвідчила, що різке зменшення масштабів присутності держави в сфері підприємницької діяльності здатне знищити всю господарську систему. Останнє обумовлено функціональним змістом державного підприємництва – здатністю виступати в якості урівноваженої сили по відношенню до всіх учасників ринку.

Сучасна держава ставить перед державними підприємствами, крім комерційних, ще й соціально-економічні цілі, використовуючи їх для регулювання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки, подолання господарських диспропорцій та підтримки зайнятості. Слід зазначити, що виконання комерційних задач забезпечує реалізацію загальнонаціональних цілей, оскільки для їх здійснення потрібні як фінансові, так і матеріальні ресурси. Отже, лише збалансованість обох задач в умовах підкорення державних підприємств вимогам ринкової економіки може сприяти підвищенню ефективного функціонування державних підприємств.

Не зважаючи на те, що державне підприємництво поступається приватному за результатами ринкової ефективності та нижчій рентабельності діяльності, воно надолужує це досягненнями в реалізації національних цілей, в створенні умов для здійснення суспільного відтворення та взяттю на себе ряду обов'язків, зокрема у сфері виробничої і соціальної інфраструктур, зменшенні витрат приватного сектора.

Держава більше потрібна підприємництву, ніж підприємництво державі, з такі причин:

- перерозподіляючи доходи, держава створює ринок збуту для підприємництва. В середньому держава через пенсії, найм службовців, військових тощо, фінансування освіти, науки і деяких інших сфер робить покупцями до половини населення. Крім цього, виконання бюджетних замовлень і постачання для державних закупівель забезпечує ринок збуту не менше чверті всього товарного виробництва;

- держава організовує і виконує безліч таких суспільно необхідних справ, які підприємництво не може чи не бажає виконувати;

- держава допомагає підприємництву, коли встановлює правила відносин між його учасниками і створює механізми для безумовного дотримання певних правил.

Отже, на нашу думку, державне підприємництво являє собою економічну діяльність у різних сферах та сегментах національного господарства, що належать до державної власності і отримують необхідні фінансово-економічні результати. Державне підприємництво є особливою формою загальнодержавної

ініціативи і ефективного господарювання, функцією якого є спрямування капіталів та зусиль держави для досягнення суспільної мети.

Висновки з даного дослідження: Дослідження сутності та ознак державного регулювання підприємництва та державного підприємства дозволяють стверджувати, що ці поняття мають як відмінні, так і спільні риси. Серед відмінностей слід виділити, на наш погляд наступні: державне регулювання підприємництва є ширшим та багатоаспектнішим поняттям за державне підприємство, не обмежується і не вичерпується ним; державне регулювання підприємства є діяльністю держави, тоді як державне підприємство є діяльністю підприємств державної власності; державне регулювання підприємства включає цілісну системну діяльність держави щодо створення правових, економічних і соціальних передумов та конкретних форм реалізації, необхідних для ефективного функціонування підприємницького сектора та координації діяльності його суб'єктів, яка направлена на забезпечення розвитку або стримування темпів зростання національного виробництва згідно з цілями й завданнями економічної політики, в той час як, державне підприємство обмежено діяльністю державних підприємств, які в сучасних умовах існують з метою отримання прибутку.

Однак, і державне регулювання підприємництва, і державне підприємство як різні види діяльності в сучасних умовах здатні виступати урівноваженою силою по відношенню до всіх суб'єктів економічної системи. Крім того, зазначимо, що масштабність державного регулювання підприємства та державного підприємства зростає в умовах формування, утвердження та вдосконалення ринкових відносин.

Визначення меж державного регулювання підприємництва та державного підприємства в сучасних умовах стане напрямом наших подальших досліджень.

Використані джерела інформації:

1. Економічна енциклопедія: В 3 т. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – Т. 1. – 2000. – 864 с.
2. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки: Навч. посіб./Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – Київ: “Знання-Прес”, 2006. – 213 с.
3. Добровольская В. Государственное регулирование предпринимательской деятельности: понятие и основание / В. Добровольская // Підприємство, господарство і право. – 2005. – № 6. – С. 97 – 100.
4. Лапина С. Государственное предпринимательство в России (начало XX века) / С. Лапина, Н. Лелюхина // Вопросы экономики. – 1994. – № 8. – С. 64 – 71.
5. Аніловська Г. Я. Місце та роль державного підприємництва у ринковій трансформації / Г. Я. Аніловська // Економіка, планування та управління в лісовиробничому комплексі. – 2007. – № 17.1. – С. 173 – 179.
6. Словник української мови: у 8 т. [за ред. М. Л. Мандрика]. – К.: Наукова думка, 1970-1980. – 8 т. – 334 с.

7. Михасюк І.Р. Державне регулювання економіки: Підручник / І.Р. Михасюк, Л.А. Швайка. – Львів: «Магнолія плюс», видавець СПД ФО «В. М. Піча», 2006. – 220 с.
8. Ходов Л. Г. Основы государственной политики / Ходов Л. Г. – М.: [б. и.], 1997. – 360 с.
9. Саниахметова Н. А. Регулирование предпринимательской деятельности в Украине: организационно-правовые аспекты / Саниахметова Н. А. – Одесса: [б.в.], 1998. – 305 с.
10. Словник синонімів української мови: В 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. – К., 2001. – Т.1. – 204 с.
11. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред А. М. Прохоров. – М.: [б. и.], 1984. – 1600 с.
12. Ожегов С. И. Словарь русского языка / Ожегов С. И. – М.: [б. и.], 1987. – 797 с.
13. Даль В. И. Толковый словарь русского языка. Современная версия. / Даль В. И. – М.: [б. и.], 2001. – 736 с.
14. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. – М., 1997. – 360 с.
15. Біла І. С. До питання про сутність державного регулювання економіки / І. С. Біла // Наукові праці Національного університету харчових технологій. Спеціальний випуск. Економічні науки. – 2005. – № 17. – С. 255 – 258.
16. Самуэльсон П. Экономика: в 2 т. / П. Самуэльсон; [пер. с англ.] – М.: НПО «Алгон» ВНИИСИ «Машиностроение», 1993 – Т.1. – 1993. – 333 с.
17. Геец В. Некоторые сравнительные признаки трансформационных моделей экономики Украины и России / В. Геец // Экономика Украины. – 2005. – № 5. – С. 5 – 18.